

Функціонування і розвиток механізмів державного управління

УДК 334.02

Лозинська Тамара Миколаївна

доктор наук з державного управління, професор

Полтавський державний аграрний університет

Лозинская Тамара Николаевна

доктор наук по государственному управлению, профессор

Полтавский государственный аграрный университет

Lozynska Tamara

Doctor of Science in Public Administration, Professor

Poltava State Agrarian University

ORCID: 0000-0003-2858-9374

Сліченко Вікторія Володимирівна

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування

Полтавського державного аграрного університету

Сличенко Виктория Владимировна

аспирант кафедры публичного управления и администрирования

Полтавского государственного аграрного университета

Slichenko Viktoriya

Postgraduate Student of the Department of Public Administration

Poltava State Agrarian University

ORCID: 0000-0001-5876-7181

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ:

ПРОБЛЕМИ ТА ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОДДЕРЖКА МАЛОГО БИЗНЕСА В

УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ИХ РЕШЕНИЕ

STATE SUPPORT OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE: PROBLEMS

AND THEIR SOLUTIONS

Анотація. Висвітлюється зміна ролі малого та середнього підприємництва (МСП) в умовах структурних зрушень на ринку праці та обґрунтовуються напрями державної підтримки його розвитку, зокрема й в умовах воєнного стану. Звертається увага на коливання динаміки кількості МСП в Україні та основних показників їх економічної діяльності. Пояснюються причини, що обумовлюють відмінності українських МСП у порівнянні із зарубіжними країнами. Виявлено основні причини гальмування розвитку МСП. Як одна з причин розглядається недосконалість податкового регулювання діяльності МСП, аналізуються податкові нововведення 2022 р. та податкова міні-реформа (березень 2022 р.), покликана зменшити податковий тягар під час воєнного стану. Також зроблено висновок про недостатність врахування об'єктивних умов бізнес-середовища МСП, зокрема при введенні РРО. Систематизовано основні заходи державної підтримки МСП, серед яких пріоритетним є надання бюджетних і неурядових грантів. Відмічається важливість державної фінансової підтримки малих і середніх підприємств, яка здійснюється через програми здешевлення кредитів. Наведено дані щодо використання таких програм. Узагальнено заходи державної підтримки через навчання та інформування підприємців. Констатується, що заходи державної підтримки МСП не враховують тенденцій поширення тимчасової та неповної зайнятості (прекарності), що особливо яскраво проявляється в періоди економічних криз, складних структурних перебудов, воєнних дій та інших форс-мажорних обставин, які викликають хвилі міграції. Зроблено висновок, що необхідність державної підтримки малого бізнесу зумовлюється не лише економічною уразливістю МСП (обмеженістю матеріально-технічної бази та фінансових ресурсів, обмеженістю локальних ринків та можливостей для розвитку), а й новітніми тенденціями розвитку ринку праці і структурними зрушеннями в економіці. Підкреслюється перспективність

досліджень державної політики підтримки МСП із врахуванням впливу на його розвиток прекаріарності бізнес-середовища.

Ключові слова: *мале та середнє підприємництво, державна підтримка, розвиток, прекарність.*

Анотація. *Освещается изменение роли малого и среднего предпринимательства (МСП) в условиях структурных сдвигов на рынке труда и обосновываются направления государственной поддержки его развития, в том числе и в условиях военного положения. Обращается внимание на колебания динамики количества МСП в Украине и основных показателей их экономической деятельности. Объясняются причины, которые обуславливают отличия украинских МСП по сравнению с зарубежными странами. Выявлены основные причины торможения развития МСП. В качестве одной из причин рассматривается несовершенство налогового регулирования деятельности МСП, анализируются налоговые нововведения 2022 г. и налоговая мини-реформа (март 2022 г.), призванная уменьшить налоговый груз во время военного положения. Также сделан вывод о недостаточности учета объективных условий бизнес-среды МСП, в частности при введении РРО. Систематизированы основные мероприятия государственной поддержки МСП, среди которых приоритетным является предоставление бюджетных и неправительственных грантов. Отмечается важность государственной финансовой поддержки малых и средних предприятий, которая осуществляется посредством программ удешевления кредитов. Приводятся данные относительно использования таких программ. Обобщены меры государственной поддержки посредством обучения и информирования предпринимателей. Констатируется, что мероприятия государственной поддержки МСП не учитывают тенденций распространения временной и неполной занятости (прекаріарности), что особенно четко проявляется в периоды экономических кризисов, сложных*

структурных изменений, военных действий и других форс-мажорных обстоятельств, вызывающих волны миграции. Сделан вывод, что необходимость государственной поддержки малого бизнеса обусловлена не только экономической уязвимостью МСП (ограниченностью материально-технической базы и финансовых ресурсов, ограниченностью локальных рынков и возможностей для развития), а и новейшими тенденциями развития рынка труда, а также структурными сдвигами в экономике. Подчеркивается перспективность исследований государственной политики поддержки МСП с учетом влияния на его развитие прекариарности бизнес-среды.

Ключевые слова: малое и среднее предпринимательство, государственная поддержка, развитие, прекарность.

Summary. The role of small and medium entrepreneurship (SME) in the conditions of structural shifts in the labor market is changed and the directions of state support for its development, including the martial law conditions, are substantiated. Attention is paid to the fluctuations in the dynamics of the number of SMEs in Ukraine and the main indicators of their economic activity. The reasons that cause the differences of Ukrainian SMEs in comparison with foreign countries are explained. The main reasons for slowing down the development of SMEs are revealed. As one of the reasons is considered imperfect tax regulation of SMEs, the tax innovations of 2022 and the tax mini-reform (March 2022), designed to reduce the tax burden during martial law are analyzed. It is also concluded that the objective conditions of the business environment of SMEs, in particular in the introduction of settlement registration equipment (CRE), are not sufficiently taken into account. The main activities of state support for SMEs are systematized, among which the provision of budgetary and non-governmental grants is a priority. The importance of state financial support to small and medium-sized enterprises, which is carried out through credit cheapening programs, is noted. Data on the use of such

programs are given. The measures of state support through training and informing entrepreneurs are summarized. It is stated that state support measures for SMEs do not take into account the trends in the spread of temporary and part-time employment (precariousness), which is especially clear in periods of economic crises, complex structural changes, military operations and other force majeure circumstances that cause waves of migration. It is concluded that the need for state support for small business is caused not only by the economic vulnerability of SMEs (limited material and technical base and financial resources, limited local markets and opportunities for development), but also by the latest trends in the labor market, as well as structural changes in the economy. The prospects of research into the state policy of SME support, taking into account the impact on its development of precariousness of the business environment are emphasized.

Key words: *small and medium entrepreneurship, state support, development, precariousness.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Малий бізнес вважається тією складовою економіки кожної країни, яка забезпечує її стійкість і життєздатність [1; 2; 3]. Власники підприємств малого бізнесу є самостійними у прийнятті рішень щодо ринків і товарів, цін і асортименту, найму персоналу і визначення рівня заробітної плати і багатьох інших питань господарського життя. Вони, як правило, самостійно ведуть господарську діяльність, позитивно впливаючи на самозайнятність, а також створюють робочі місця для інших, підтримуючи зайнятність. У середовищі малого бізнесу складається парадоксальна ситуація: з одного боку дрібні господарські одиниці можуть бути цілком самодостатніми, а, з другого, вони постійно потребують підтримки, насамперед, державної. Крім того, сегмент малих і середніх підприємств також зазнає серйозної трансформації, обумовленої змінами на ринку праці, насамперед

поширенням прекарності. Самозайнятість, на жаль, також стає прекарною, що вимагає серйозного перегляду державної політики підтримки підприємництва. О. Тоффлер ще в кінці 90-х років писав, що більшості людей потрібна часткова зайнятість і новаторська політика, яка б сприяла збільшенню продуктивності їхньої роботи [4].

У зарубіжних країнах застосовується значна кількість засобів державної підтримки суб'єктів малого підприємництва, зокрема, цільові державні та регіональні програми, які передбачають фінансову, консультаційну, інформаційну, освітню підтримку підприємців. Інтеграція України до світового економічного простору пов'язана не лише з вирішенням питань правового врегулювання діяльності суб'єктів малого підприємництва, а й з розробленням механізмів підтримки підприємницької діяльності, значення яких виросло у зв'язку з війною. Зараз актуальності набувають пошуки нетрадиційних способів підтримки підприємництва в умовах зруйнованої економіки, дефіциту ресурсів, зниження доходів населення, ризику переміщення воєнних дій на інші території країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні дослідження ролі малого підприємництва, як такого, що пом'якшує безробіття і зміцнює постійність зайнятості, а також його державної підтримки, представлено у багатьох публікаціях вітчизняних вчених, зокрема таких, як Адамов Б., Бутенко А., Варналій С., Герасимчук В., Дрига С., Кампо Г., Кредісова А, Уманець Т., Шевчук І. М. та інші. Слід відзначити, що дослідження вітчизняних авторів більшою мірою стосуються прикладних аспектів державного регулювання підприємництва та його розвитку. Виявлення глибинних причин трансформації підприємництва, ринку праці в цілому і зміни державної політики знаходимо в працях зарубіжних дослідників, зокрема Сеймура Р. [5], Стендінга Г. [6], Тоффлера О. [4]. Тоффлер, зокрема пише про необхідність урядової допомоги багатьом людям в

організації постачання матеріалами, особливо водою та електрикою, розвитку територій, на яких вони проживають [там само]. Р. Сеймур зауважує, що великі підприємства перебудовують свою роботу таким чином, щоб наймати виконавців послуг на тимчасовій основі, оскільки це зменшує їх витрати. Таким чином, дрібні підприємці, які їх обслуговували, втрачають постійність замовлень, яку ще недавно їм забезпечувала самозайнятість. Автор пише: «Цей процес створює динамічно зростаючий прошарок часто добре освічених працівників, які не мають гарантій і не мають перспектив. Їхнє існування перетворюється на плинне поєднання фрагментарної роботи та соціального життя. Формується дуже індивідуалістичний клас з низьким рівнем корпоративної лояльності й ледь помітною колективною солідарністю з такими як вони самі» [5]. Важко не помітити, що схожі процеси розвиваються і в Україні.

Позитивно оцінюючи проведені наукові дослідження, необхідно відзначити, що динаміка економічних процесів та умов ведення підприємницької діяльності в країні вимагає проведення нових досліджень і перевірки можливості їх застосування у реаліях сьогодення.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у виявленні ролі малого бізнесу як суб'єкта ринкової економіки та характеристиці державної підтримки суб'єктів малого підприємництва в умовах стрімкого зростання невизначеності економічної динаміки.

Виклад основного матеріалу. Малі підприємства завдяки загальновизнаним перевагам – мобільності, швидкої пристосованості до змін споживчого попиту, порівняно невисокому рівню експлуатаційних витрат тощо, сприяють зниженню товарних диспропорцій на ринках; створюють виробництва, не цікаві для великого бізнесу; забезпечують зайнятість і зростання доходів населення. Саме малі підприємства випускають унікальні крафтові товари, місцеві вироби, надають індивідуалізовані послуги, максимально пристосовуючись до потреб

споживачів.

Популярність малого бізнесу пов'язана із створенням робочого місця для себе та вимогливим ставленням до праці, наближенням діяльності малих фірм до життя конкретної спільноти, невеликою капіталомісткістю бізнесу, якістю продукції та послуг. Невипадково 98%-99% американського та європейського бізнесу належить до категорії «малого» і «середнього» [7]. Кількість малих і середніх підприємств в Україні протягом 2010-2020 рр. коливається в межах 250-300 тис. із помітним скороченням у період 2014-2016 рр. і поступовим збільшенням їх кількості, починаючи з 2017 р. (рис. 1.). Як бачимо, 95 % від кількості усіх підприємств припадає на долю малих. Воєнна агресія з боку Росії, яка почалася на Сході України в 2014 р., мала негативні наслідки для усієї економіки, але малий бізнес швидко адаптувався до нових умов, територіально перемістився і до кінця 2021 року кількість фізичних осіб-підприємців в Україні наблизилася до 2 млн, збільшившись за рік майже на 85 000 одиниць [там само].

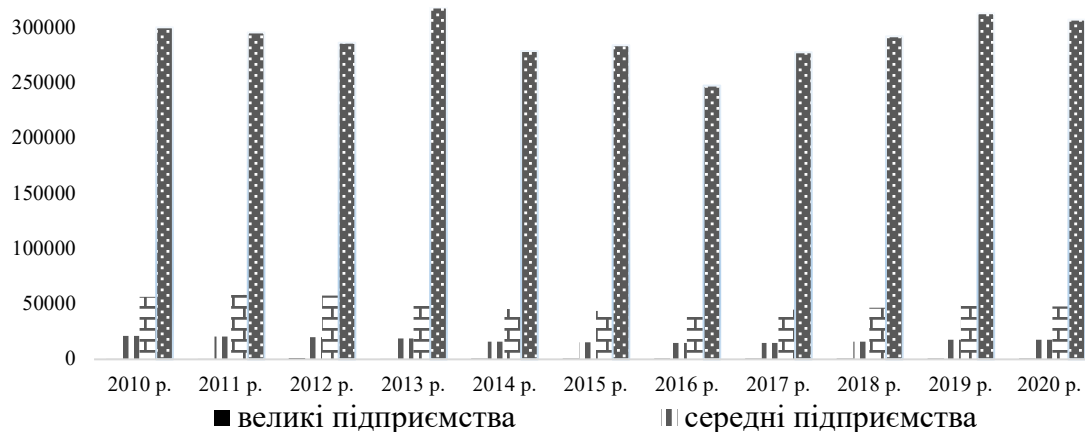

Рис. 1. Кількість діючих підприємств в Україні з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства, 2010-2020 рр.

Джерело: побудовано авторами на підставі [8]

Аналізуючи економічні показники діяльності малих підприємств за 2010 р. та 2020 р. (табл. 1), відмітимо збільшення кількості підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення (на 9 %) при одночасному

зниженні зайнятих і найманих працівників, що свідчить про орієнтацію власників на прикладення власної праці.

Включення власників підприємств у виробничі процеси та підвищення мінімальної заробітної плати в державі сприяли тому, що витрати на персонал у 2020 р. зросли порівняно з 2010 р. у 4,5 рази.

Таблиця 1

**Основні показники діяльності малих підприємств в Україні,
2010, 2020 рр.**

Показник	Роки		Відхилення 2020 р. до 2010 р.	
	2010	2020	абсолютне	відносне
Кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	78	85	7	9,0
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	2165	1703	-462	-21,3
у % до загальної кількості зайнятих працівників відповідного виду діяльності	27,2	26,8	-0,4	x
Кількість найманих працівників, тис. осіб	2044	1627	-417	-20,4
у % до загальної кількості зайнятих працівників відповідного виду діяльності	26,1	25,9	-0,2	x
Витрати на персонал, млн грн.	37049,3	167715,1	130665,8	у 4,5 р.
у % до загальної кількості зайнятих працівників відповідного виду діяльності	14	16,9	2,9	x
Частка обсягу реалізованої продукції малих підприємств до загального обсягу реалізації, %	16,9	20,5	3,6	x
Частка підприємств, що одержали чистий прибуток, до загальної кількості малих підприємств, %	57	70,7	13,7	x
Частка підприємств, що одержали збитки, до загальної кількості малих підприємств, %	43	29,3	-13,7	x
Рівень збитковості діяльності малих підприємств, %	-5,7	-1,8	3,9	x

Джерело: розраховано на підставі [8]

На жаль, основним видом переважної більшості малих підприємств залишається торгівля та послуги з ремонту автотранспорту (рис. 2.). Частка таких підприємств у загальній кількості малих підприємств у 2010 р. склала 29,6 %, у 2020 р. – 26,7 %. Дослідження місця малого бізнесу в економіці інших країн світу показало, що малі підприємства здійснюють свою діяльність практично в усіх сферах економіки. Наприклад, в

будівельній галузі Іспанії частка малого бізнесу становить 30%, у промисловості – 31%, у суднобудуванні – близько 30%, сільському господарстві – 80% тощо [7].

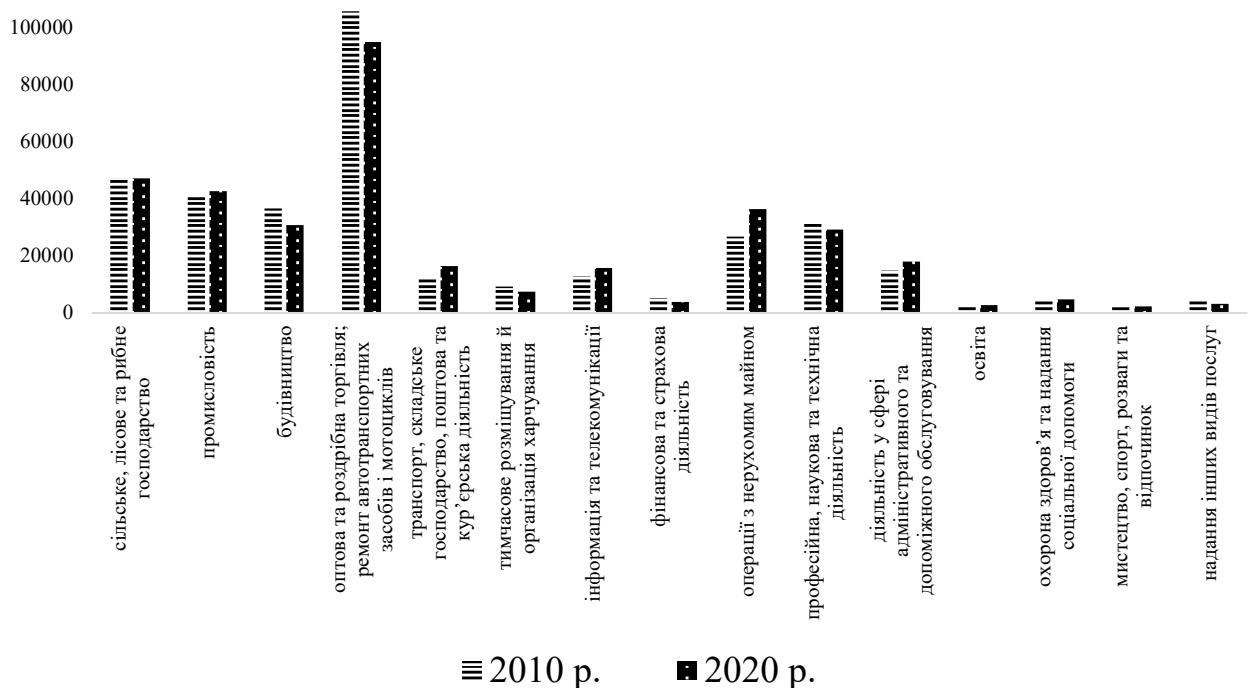

Рис. 2. Кількість діючих малих підприємств за видами економічної діяльності в Україні, 2010-2020 рр.

Джерело: побудовано авторами на підставі [8]

Якщо порівнювати розвиток малого підприємництва різних країн за його вкладом у ВВП, можна відзначити суттєве відставання України. Наприклад, в Данії малий бізнес створює 80% ВВП, в Італії – 60 %, у Франції та Німеччині частка малого та середнього бізнесу у ВВП складає близько 50%, а загалом у країнах ЄС близько 55-60 % [7], в Україні ж малий бізнес продукує лише 5-6% ВВП [9]. До основних чинників, які мають негативний вплив на розвиток підприємництва в останні роки, можна віднести:

1. Надмірне податкове навантаження, яке примушувало переважну кількість суб'єктів малого підприємництва здійснювати свою діяльність «в тіні». Спроби змінити характер податкового регулювання з фіскального на

стимулююче здійснювалися неодноразово, але не мали позитивного впливу на підприємництво. Зміни у Податковому Кодексі України (ПКУ), передбачені Законом № 1914 [10], який вводився в дію з 01.01.2022 р. більшою мірою стосувалися унеможливлення або суттєвого зменшення випадків уникнення оподаткування і стосувалися переважно контролю за адмініструванням податків. Так, реформа передбачала введення для більшості фізичних осіб підприємців (ФОП) реєстраторів розрахункових операцій (РРО); розширення підстав для запитів органів контролю щодо перевірки податкової звітності; новий порядок оподаткування нерухомості з метою вилучення спекулятивного доходу; оподаткування суб'єктів ІТ-індустрії тощо [11].

Однак, податкова реформа 2022 р. не могла бути реалізована у повному обсязі у зв'язку із розгортанням повномасштабної війни з Росією. Тому у березні 2022 р. терміново запроваджується податкова міні-реформа, покликана суттєво полегшити ведення бізнесу на підконтрольних Україні територіях та виконати складні завдання постачання армії, підтримки життєдіяльності населення та наповнення бюджетів різних рівнів. Внесені до ПКУ зміни стосувалися: спрощення сплати єдиного податку та ЄСВ; скасування плати за землю та екологічного податку на територіях ведення бойових дій; зниження ПДВ до 7% та скасування акцизу для паливних товарів; введення податкових пільг для благодійної допомоги [12].

2. Неврахування об'єктивних умов функціонування МСП. Зокрема, у 2022 році для ФОП стало обов'язковим РРО і навіть з низкою винятків, коли використовувати РРО не потрібно, дане нововведення викликало опір підприємців. Основні причини: вартість касових апаратів та їх подальше сервісне обслуговування; програмний РРО потребує відповідного носія, наприклад смартфона чи планшета; уповільнення торгівлі через проведення кожної операції через РРО тощо [13; 14].

Конкретні заходи державної підтримки малого підприємництва включають гранти, кредитування, навчання та консультування. Офіс розвитку МСП пропонує ряд грантових пропозицій для започаткування та розширення господарської діяльності (табл. 2).

Таблиця 2

Державні гранти для підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні

Назва/тип допомоги	Заявник	Виконавець	Ефект
Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції / Бюджетні програми	Малі та середні підприємства / діючий бізнес, фізособи / потенційний бізнес	Мінекономіки, Органи місцевого самоврядування, банки	Сума державної підтримки, що надається протягом одного бюджетного року суб'єкту господарювання або сільгоспвиробнику не більше 50 млн. гривень.
Часткова компенсація вартості сільгосптехніки та обладнання вітчизняного виробництва / Бюджетні програми	Малі та середні підприємства / діючий бізнес	Банки партнери Програми	Часткова компенсація надається на техніку та обладнання, ступінь локалізації виробництва яких перевищує 60 відсотків.
Право роботодавця на допомогу по частковому безробіттю / Бюджетні програми	Малі та середні підприємства / діючий бізнес	Державна служба зайнятості	Фінансування допомоги по частковому безробіттю на період карантину
Компенсування витрат роботодавця у разі працевлаштування безробітного на створене ним нове робоче місце / Бюджетні програми	Малі та середні підприємства / діючий бізнес	Державний центр зайнятості	Економічний ефект від спрямування заощаджених коштів на розвиток власного бізнесу
Як започаткувати власний бізнес за сприяння Державної служби зайнятості / Бюджетні програми	Фізособи / потенційний бізнес	Державна служба зайнятості	Консультації та профорієнтаційні, отримання додаткової інформації про підприємництво. Семінари або організація навчання з питань підприємництва (за бажанням).
Український фонд стартапів / Бюджетні програми	Малі та середні підприємства / діючий бізнес	Український фонд стартапів	Розмір гранту може становити від \$25 000 до \$75 000. Допомога експертів та наставників

Джерело: узагальнено авторами на підставі [16]

Щодо підтримки ресурсного забезпечення МСП, перш за все, заслуговує на увагу державна програма «Доступні кредити 5-7-9%», запроваджена Постановою КМУ від 21 жовтня 2021 р. № 1106 [15]. Дія програми зокрема поширюється на ФОП з беззаставними кредитами до 1 млн грн, процентна ставка за якими буде компенсуватися державою з 23 % до 12 % річних і лізингові компанії, що сприятиме посиленню конкуренції і підвищенню якості кредитних і лізингових операцій [16].

На порталі Офісу розвитку МСП представлено банківські програми для підтримки малого та середнього бізнесу від банків-партнерів, фінансових та інших установ (табл. 3).

Офіс розвитку МСП пропонує донорські програми, які передбачають навчання «YouControl запусив безкоштовний онлайн-курс з комплаєнсу», «Онлайн курс «Жіночий бізнес: шляхи розвитку та інструменти підтримки»», «Biz Camp для малого та середнього бізнесу», «Ініціатива ЄБРР «Корисні ноу-хау під час кризи», призначена для малого бізнесу в умовах пандемії коронавірусу, Програма «GoEXPORT: вихід на нові ринки», Навчальний курс: Європейські гранти для культурних та креативних проєктів» [16]. На онлайн-платформах також безкоштовно представлено курси у форматі освітніх серіалів, де можна дізнатися, як заснувати власне підприємство, правильно вести бухгалтерську звітність, скласти фінансовий план, отримати фінансування на розвиток власної бізнес-ідеї, просувати продукт і управляти командою [17]. Крім того, сьогодні, доступно велика кількість освітніх курсів на теми «10 кроків для початку власної справи», «Фінансова грамотність для підприємців» та інші. Як напрямок підтримки доцільно також виокремити консультування, яке відбувається у формі онлайн та офлайн від досвідчених експертів, зокрема від Ради бізнес-омбудсмена, USAID KEU, Асоціації Ягідництва України, GIZ, EEN-Ukraine [16]. На платформі Дія. Бізнес для приватних

підприємців є можливість отримати безкоштовні консультації від компетентних експертів [17].

Таблиця 3

Банківські та бюджетні програми кредитування для підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні

Виконавець	Назва
Банки-партнери	Позики у національній валюті в межах Програм: «DCFTA Initiative East Guarantees Window», «Кредитна лінія ЄБРР-EU4Business – Етап II», «Міжнародної фінансової корпорації» (IFC)
	Кредити на підтримку технологій відновлювальних джерел енергії та енергоефективності в межах програми «Green for Growth»
	Кредити на підтримку МСП від ЄБРР
	Позики у національній валюті в межах Програми: «Вікно гарантій Ініціативи «East», «Механізм фінансування МСП – Етап II»
	Програма з кредитування та мікрокредитування ММСП України за пріоритетними галузевими напрямками. Фонд розвитку підприємництва
	Програма з підтримки фінансування інвестиційних проектів МСП за пріоритетними напрямками. Фонд розвитку підприємництва
	Програма Європейського інвестиційного банку(ЄІБ)
Фінансові установи партнери	Кредитна лінія ЄБРР – EU4Business
WNISEF, Банки-партнери Програми	Програма соціального інвестування WNISEF
АБ «УКРГАЗБАНК»	Спільний з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) проекти: участі у Гарантійному механізмі, кредитування МСП, підтримки Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) України з ЄС)
	Програма з рефінансування заходів підтримки системи кредитування у сільській місцевості. Фонд розвитку підприємництва
	Програма для кредитування МСП спільно з ЄБРР
	Проект доступу до довготермінового фінансування спільний з МБРР
ProCredit Bank	Програма InnovFin – фінансування інноваційних проектів
EFSE та Банки-партнери Програми	Програма фінансування в місцевій валюті мікро- та малих підприємств та фінансування МСП з окремим фокусуванням на аграрному бізнесі
Банки-партнери Програми	Програма кредитування з покриттям державними гарантіями на портфельній основі
	Державна програма Доступні кредити 5-7-9 % (кредит на оборотний капітал)
	Державна програма Доступні кредити 5-7-9 % (рефінансування кредиту)
	Державна програма Доступні кредити 5-7-9 % (інвестиційні кредити)

Джерело: узагальнено авторами на підставі [16]

Однак, розглянуті нами заходи державної підтримки МСП не враховують тенденцій поширення тимчасової та неповної зайнятості (прекарності), що особливо яскраво проявляється в періоди економічних криз, складних структурних перебудов, воєнних дій та інших форс-мажорних обставин, які викликають хвилі міграції. Р. Сеймур зауважує, що навіть у європейських країнах, які перебувають у стані структурної перебудови, «...прекарність стає долею не тільки мігрантів і найбідніших, не тільки вагітних робітниць, не тільки молоді й студентів, не тільки робітників фізичної праці, але й працівників бюджетної сфери, від двірників до держслужбовців і лікарів» [5]. Додамо, що прекарність стає все помітнішою ознакою і МСП. Українські дослідники у структурі прекаріату виділяють такі групи, як: зайняте населення з мінімальним рівнем заробітної плати; працівники, що мають нестабільні трудові відносини; безробітні; населення, що працює в умовах вимушеної неповної зайнятості; сезонні працівники; офіційно не зареєстровані працівники, особливо в сфері ІТ-індустрії та творчої діяльності. Підприємці можуть мати відношення до усіх виділених груп: вони мають сезонні бізнеси, а отже і сезонні зайнятість і доходи; вони можуть втрачати бізнес і ставати безробітними; нестабільність і ризикованість підприємницької діяльності взагалі є однією з його родових ознак. Тому необхідність державної підтримки малого бізнесу зумовлюється не лише економічною уразливістю МСП (обмеженістю матеріально-технічної бази та фінансових ресурсів, обмеженістю локальних ринків та можливостей для розвитку), а й новітніми тенденціями розвитку ринку праці і структурними зрушеннями в економіці.

Висновки. Отже, проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки:

1. МСП є найбільш стійкими елементами господарської системи, що обумовлено високим ступенем їх адаптивності та гнучкості.

2. Сутнісні особливості ведення малого підприємництва обумовлюють необхідність застосування державної підтримки, що має здійснюватися в межах державного і місцевих бюджетів.

3. Найбільш результативними механізмами державної підтримки розвитку МСП є фінансові (державні гранти, кредитні бюджетні та банківські програми) та інформаційні (навчання, консультування).

4. Для підтримки діяльності суб'єктів малого підприємництва доцільно надавати одноразову грошової допомоги для започаткування власної підприємницької діяльності та/або матеріальну допомогу малим підприємствам, що виробляють екологічно чисту продукцію сільського господарства, займаються її переробкою та експортом.

5. Під час дії воєнного стану основна увага має бути приділена спрощенню умов ведення бізнесу, зокрема за рахунок тимчасового зменшення податкового навантаження на бізнес, що сприятиме стабілізації економіки та налагодженню постачання Збройних сил України і підприємств, діяльність яких є критично важливою у воєнний період.

6. Державні програми підтримки МСП мають розроблятися також з урахуванням зростання прекаріарності в бізнес-середовищі, що стає особливо помітним в умовах загостренні економічних криз і ведення воєнних дій, коли руйнується інфраструктура бізнесу, окуповуються території, різко знижується платоспроможність населення, стрімко зростає міграція.

Перспективними є дослідження впливу поширення прекарності на розвиток МСП та розроблення заходів державної політики, здатної зменшити негативні соціальні наслідки прекарності.

Література

1. Гевлич Л. Л., Гевлич І. В. Державна підтримка вітчизняного малого бізнесу: стан та перспективи. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 11.

С. 66-71.

2. Квасниця О. Особливості державної підтримки малого бізнесу у зарубіжних країнах. *Світ фінансів*. 2012. № 2. С. 177-187.
3. Полятикіна Л. І. Модель пріоритетності розподілу державної підтримки розвитку підприємств малого бізнесу. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 1 (12). С. 211-215.
4. Тоффлер О. Будущее труда. *Новая технократическая волна на Западе*. М.: Прогресс, 1986. С. 255-275.
5. Сеймур Р. Ми всі вразливі: про концепцію «прекаріату» та її хибні використання. URL: <https://commons.com.ua/uk/mi-vsi-vrazlivi-pro-kontseptsiyu-prekar/> (дата звернення 14.04.2022).
6. Стэндинг Г. Прекариат – новый опасный класс. М.: Изд. AdMarginem, 2014. 328 с.
7. Розвиток малого і середнього бізнесу. URL: https://www.prostobiz.ua/biznes/razvitie_biznesa/vse_novosti (дата звернення 23.02.2021).
8. Державна статистика України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 23.02.2021).
9. Кожевина Н. Малий бізнес в Україна займає 5-6% ВВП. URL: <http://federation.org.ua/tochkazory/kozhevina-nataliya-malii-biznes-v-ukraini-zaimae-5-6-vvp.html> (дата звернення 23.02.2021).
10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень: Закон України від 30.11.2021 № 1914-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1914-20> (дата звернення 15.04.2022).
11. Нововведення для платників податків в Україні у 2022 році. URL: <https://taslife.com.ua/blog/novovvedennya-dlya-platnykiv-podatkov-v-ukrayini-u-2022-goczi> (дата звернення 15.04.2022).

12. Міні-податкова реформа в період воєнного стану. URL: <https://eba.com.ua/mini-podatкова-reforma-v-period-voyennogo-stanu/> (дата звернення 15.04.2022).
13. Калашник П. Касові апарати та нові розміри податків. Що чекає на ФОПів у 2022 році? URL: <https://finance.liga.net/ua/ekonomika/article/kassovye-apparaty-i-novye-razmery-nalogov-chto-jdet-fopov-v-2022-godu> (дата звернення 23.02.2021).
14. Нижник Т., Онищенко В. РРО для ФОП у 2022 році. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/8634-rro-dlya-fop-u-2021-rots> (дата звернення 23.02.2021).
15. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і 29: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2021 р. № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 23.02.2021).
16. Уряд розширив програму фінансової держпідтримки малому бізнесу. URL: https://biz.ligazakon.net/news/207122_uryad-rozshiriv-programu-fnansovo-derzhpdtrimki-malomu-bznesu (дата звернення 23.02.2021).
17. Дія. Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua> (дата звернення 23.02.2021).

References

1. Ghevlych L. L., Ghevlych I. V. Derzhavna pidtrymka vitchyznjanogho malogho biznesu: stan ta perspektyvy. *Ekonomika i suspiljstvo*. 2017. Vyp. 11. S. 66-71.
2. Kvasnycja O. Osoblyvosti derzhavnoji pidtrymky malogho biznesu u zarubizhnykh krajinakh. *Svit finansiv*. 2012. # 2. S. 177-187.
3. Poljatykina L. I. Modelj priorytetnosti rozpodilu derzhavnoji pidtrymky rozvytku pidpryjemstv malogho biznesu. *Skhidna Jevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnja*. 2018. Vyp. 1 (12). S. 211-215.

4. Toffler O. Budushhee truda. Novaja tekhnokratycheskaja volna na Zapade. M.: Proghress, 1986. S. 255-275.
5. Sejmur R. My vsi vrazlyvi: pro koncepciju «prekariatu» ta jiji khybni vykorystannja. URL: <https://commons.com.ua/uk/mi-vsi-vrazlyvi-pro-kontseptsiju-prekar/> (data zvernennja 14.04.2022).
6. Stendyngh Gh. Prekariat – novyj opasnyj klass. M.: Yzd. AdMarginem, 2014. 328 s.
7. Rozvytok malogho i serednjogho biznesu. URL: https://www.prostobiz.ua/biznes/razvitie_biznesa/vse_novosti (data zvernennja 23.02.2021).
8. Derzhavna statystyka Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (data zvernennja 23.02.2021).
9. Kozhevina N. Malyj biznes v Ukraini zajmaje 5-6% VVP. URL: <http://federation.org.ua/tochkazory/kozhevina-nataliya-malii-biznes-v-ukraini-zaimae-5-6-vvp.html> (data zvernennja 23.02.2021).
10. Pro vnesennja zmin do Podatkovogho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shhodo zabezpechennja zbalansovanosti bjudzhetnykh nadkhodzenj: Zakon Ukrainy vid 30.11.2021 # 1914-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1914-20> (data zvernennja 15.04.2022).
11. Novovvedennja dlja platnykiv podatkov v Ukraini u 2022 roci. URL: <https://taslife.com.ua/blog/novovvedennya-dlya-platnykiv-podatkov-v-ukrayini-u-2022-roczy> (data zvernennja 15.04.2022).
12. Mini-podatкова reforma v period vojennogho stanu. URL: <https://eba.com.ua/mini-podatкова-reforma-v-period-voyennogo-stanu/> (data zvernennja 15.04.2022).
13. Kalashnyk P. Kasovi aparaty ta novi rozmiry podatkov. Shho chekaje na FOPiv u 2022 roci? URL: <https://finance.liga.net/ua/ekonomika/article/kassovye-apparaty-i-novye>

- rozmyry-nalogov-cho-to-jdet-fopov-v-2022-godu (data zvernennja 23.02.2021).
14. Nyzhnyk T., Onyshhenko V. RRO dlja FOP u 2022 roci. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/8634-rro-dlya-fop-u-2021-rots> (data zvernennja 23.02.2021).
15. Pro vnesennja zmin do postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 sichnja 2020 r. # 28 i 29: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 zhovtnja 2021 r. # 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2021-%D0%BF#Text> (data zvernennja 23.02.2021).
16. Uryad rozshyryv prohramu finansovoji derzhpidtrymky malomu biznesu. URL: https://biz.ligazakon.net/news/207122_uryad-rozshiriv-programu-fnansovo-derzhpdtrimki-malomu-bznesu (data zvernennja 23.02.2021).
17. Diia. Biznes. URL: <https://business.diia.gov.ua> (data zvernennja 23.02.2021).